

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך נה, תשס"ה-תשס"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

תשובה על התגובות

יעמוד עורך "לשונונו לעם" על הברכה על שהואיל לפרסם את הצעתי, וכן על שיזם את הגשת ההשגות ועל שאפשר לי להגיב עליהן. על ידי כך יתחדדו כמה שאלות עקרוניות שנראו לי מיותר לפתח או להרחיב עליהן את הדיבור בהצגת הצעתי.

בכינוס לבעיית הוראת הכתיב מטעם המזכירות הפדגוגית של משרד החינוך והתרבות בתל-אביב ביום ד' במרחשוון תש"ך – לפני ארבעים ושש שנה – נשא פרופ' זאב בן-חיים הרצאה על נושא "הכתיב והוראתו בבית הספר". וכך אמר: "הניקוד עשוי לשמש כלי הדרוש לנו, רק אם ייעשו בו תיקונים, אם תיעשה בו ריפורמה, שתבטל את הקמץ, אולי אף את הצירי או את הסגול, וחטפים. ועד הלשון היה ברור לו שדבר זה ייחשב כמהפכה גדולה וכפגיעה קשה בקודש הקודשים של הכתיב המקראי. אמנם יודעי דת ודין יודעים, שלא יהיה בכך משום חילול הקודש, הלא יש כתבי יד של המקרא, של סופרים יראים ושלמים, שאינם כתובים לפי כללי פתח וקמץ שלנו. אולם לאנשים שעסקו בבעיה, לא נראה ואין נראה להם היום כל סיכוי, שריפורמה בניקוד תתקבל על לב הציבור".¹ הפועל היוצא מזה היה, כידוע, ההחלטה הנואשת על שני כתיבים תקינים, שהאחד – חסר ניקוד – הוא למטה מצרכינו, והאחר – מנוקד – הוא למעלה מכוחותינו.

מאז, יש לשער, השתנה משהו ב"לב הציבור", אבל היה צפוי שגם היום לא תזכה הצעה לריפורמה בניקוד להסכמה כללית ומידית.

אין כוונתי כאן להתנצח עם המתנגדים להצעתי. ההשגות העקרוניות מבוססות על עמדות אישיות, שהוויכוח עליהן אינו לשם הכרע אלא לשם ליבון ובירור. כוונתי היא להבהיר את העמדות הראויות להדגשה, הפעם מנקודת המוצא של מערכת המושגים שנקטו המשיגים, ולהסיר אי-הבנות עקרוניות.

הבחינה הממלכתית

אזרח משכיל במדינה מתוקנת חייב לדעת על בוריו את הכתיב של לשון המדינה, והניקוד הוא חלק של הכתיב, לא פחות מן ה"אקסנטים" בכתיב הצרפתי (השווה

1. ראה עמ' 123 הערה 2.

א' ממון, עמ' 174).² חוסר השליטה של רוב רובו של הציבור בדבר בסיסי כל כך הוא כְּשֶׁל חינוכי, תרבותי, לאומי, ממלכתי. אבל המילה "כשל" חיוורת מדיי. אני הייתי אומר: שערורייה. שהרי אחת משתיים יש כאן: או שעל מערכת החינוך רובצת אשמה כבדה בְּכֶשֶׁל, או שנודה שהניקוד שלנו, במתכונתו הנוכחית, הוא גזרה שאין הציבור יכול לעמוד בה.

אני פונה רק אל מי ששותף להרגשתי וסובר כמוני שהמצב חמור. מי שסובר ש"הכול בסדר" אין לי מה להידיין אתו, כי אין סיכוי שנבין זה את זה. אנחנו חסרים מצע משותף להמשך השיח.

הנה, על שאני דואג לתלמידי בתי הספר התיכוניים ממון אומר: "הוא יכול להסיר דאגה מלבו, שכן שנים רבות אין מלמדים בבתי הספר את חוקי ההברות, והתלמידים 'משוחררים' [המירכאות במקור] מכבר מהצורך ללמוד לימוד אקטיבי 'ארכאיזמים' [המירכאות במקור] כאלו. תלמידי בתי הספר אינם נדרשים עוד לנקד טקסטים או להיבחן בניקוד" (עמ' 180). העל זה אסיר דאגה מלבי! הלוא זה מוסיף דאגה על דאגתי! הוראת הניקוד צריכה להיות מין עיסוק שבדרך אגב, על יסוד ידיעה מצטברת מכיתה א', ובשלב שתכנית הלימודים מתחילה לכלול שיעורי דקדוק הידיעה המצטברת הזאת אמורה לקבל מאליה נפח ושקיפות. והנה, איזו נחמה ממציא לנו המשיג? שאין מלמדים לנקד...

א' לאופר תוהה: "מה דוחק בנו לשנות את הניקוד? הרי רובנו איננו נזקקים כלל לנקד עברית [...] ואם במיעוט המקרים יש המוכרחים לנקד, במחילה מכבודם יטרחו וילמדו את פרק הניקוד או יבקשו מאדם מוסמך שינקד עבורם" (עמ' 170).

העמדה הטוענת שהניקוד הפעיל יוכל להיות מופקד בידי מומחים ("יבקשו מאדם מוסמך שינקד עבורם"), עמדה זו אינה מקובלת עליי. הניקוד איננו עניין למומחים, אלא לכל אזרח משכיל.

הבחינה ההלכתית

לאופר טוען ש"הדרישה לרפורמה בניקוד עשויה לעורר בעייתיות רבה מההיבט של ההלכה היהודית" (עמ' 169). הוא מקצר בנקודה זו, כי הדבר נדון בהרחבה, כפי שהוא מציין, בכתבתה של ד"ר לובה חרל"פ ב"הצופה", ז' במרחשוון תשס"ה (שם, הערה 27), והוא מביא את מסקנת חרל"פ בלשונה: "אף אם יישמרו הסימנים בטקסטים המקודשים, הרי בטווח הארוך תגרום ההצעה לכך שתשתכח מסורת מישראל ושיבוטלו המבטאים הייחודיים הנוהגים בקהילות מסוימות, מבטאים שבשימורם יש היבט הלכתי מוכח".

2. אגב, שם, הערה 6 – במקום "אינטונציה עולה" צריך להיות "תנועה קדמית בינונית מוגבהת" (במושגים של בני טבריה, פשוט: "צירי").

הטענה הזאת מטילה מלכתחילה אחריות כבדה, כמובן, על כל מי שינסה לנגוע בניקוד. החשש משכחת מסורת ממסורות ישראל די בו להרתיע כל אדם בעל תודעה תרבותית מכל ניסיון לשנות את המצב הקיים, אפילו לא היה בכך היבט הלכתי.

אבל יש בהיסטוריה כדי ללמדנו מה מכריע ומה אינו מכריע בין שיטות ניקוד מתרוצצות. צא ולמד מן הניקוד הטברני: זו שיטת הניקוד היחידה ששרדה בימינו, לאחר שפרצה לכל עבר ונישלה את שאר שיטות הניקוד, ובדרך פרדוקסית מסורת ההגייה הטברנית היא היחידה שנכחדה מפי העם. מפני שאין מסורת הגייה משפיעה על חברתה על ידי סימני כתיבה אלא על ידי מגע בין בני אדם שמסורות שונות בפיהם. אם יש היום גורם שבכוחו לסכן חלילה מסורות הגייה של עדות ישראל, הרי הוא – הנָעֵז להודות? – מיזוג הגלויות. כן, מיזוג הגלויות.

הבחינה הפונולוגית

ע' אורנן מודה בחסרונותיו של הכתב המנוקד, אבל לא של הכתב המנוקד ניקוד טברני דווקא אלא של הכתב המנוקד באשר הוא מנוקד, וכל תקנה המבוססת על ניקוד פסולה מראש. "הפתרון האמתי יימצא רק בהחלטה אמיצה לסגל לנו – מבלי לפגוע במסורת הכתב המנוקד! – שיטת כתיבה שמבנה העברית שלנו יובע בה בדיוק פונמי" (עמ' 155). מדבריו עולה שהוא מתכוון לכתב לטיני (אולי משום כך הוא נוקט לשון "כתב" ולא "כתיב").

השגותיו של אורנן (עמ' 151 ואילך) נוגעות למהות הכתיב והן ראויות לתשובה מורחבת, שתשיב גם למשיגים אחרים (בעיקר ללאופר, עמ' 156 ואילך). כי אף על פי שלא הצהרתי במפורש על העקרונות הבלשניים שהיו נר לרגליי, ברקע ההצעה שלי עומדת תפיסה פונולוגית – וליתר דיוק: מורפו-פונולוגית – מחושבת ולכידה. והייתי סבור שהיא גם שקופה, אבל מדברי אורנן אני למד שאינה שקופה כל כך.

ובכן: ההצעה מבקשת לשקף את התִּקְנָן של ימינו. המושג "תקן" אינו חופף למה שאורנן מכנה "ההגייה הרווחת". התִּקְנָן הוא אותה לשון מופתית, "וירטואלית", אותה לשון "שבשאיפה", המקיימת יסודות תאורטיים שאורנן מדבר עליהם בתגובתו. התִּקְנָן של ימינו מבוסס על מופת המסורת הספרדית.

אין הכרח שבכתיב פונמטי יהיה פער בין הכתיב והקרי (בשפות טבעיות הפער נוצר בדרך כלל בדיעבד; השווה לאופר, עמ' 160). בשיטות הרישום הפונמטי המודרניות מידת הריחוק של חוקי הכתיבה מחוקי המימוש הקולי תלויה בהבדלי אסכולות. על כל פנים, לצרכים שימושיים ראוי שיהיה הקורא "רואה את הקולות", שירוך הקורא בכתב כאשר ירוץ הנגן בתווי הנגינה. אפילו אינו מכיר את כל המילים שבטקסט שלפניו. אפילו אינו יודע עברית כלל.

הכתיב צריך לכלול את כל היסודות הדרושים לניתוח המבני של המילה. משום כך דבק אני כל כך בסימון המכפל, גם אם ב"הגייה הרווחת" קיומו בפועל מעורער. מפני שהמכפל הוא יסוד מבני בעברית שלנו (הדבר מוכח מן העובדה הפשוטה שהעיצורים בכ"פ נהגים הגייה סותמת כשהם ראויים למכפל, שלא לפי כללי הדגש הקל, גם בפי מי שאינם נוהגים מכפל). יש להדגיש שבמסורת הספרדית, שהיא המופת לעברית התקנית שלנו, הגיית המכפל היא בגדר חובה (בבחינת "חוק קריאה"). לא נכון אפוא ש"נשאר הדגש החזק בגדר מצווה לא מנומקת" (אורן, עמ' 153).

מתוך דאגה לשקיפות המבנית של המילה אימצתי את השווא ואת החטפים (במעמד מסוים), אף על פי שאין בעברית התקנית מהות פונטית "תנועה חטופה"; שעל ידי כך יובלט, למשל, מתי ההגייה בפועל מממשת פונמה אפס, בין שברמת הביצוע היא אפס ובין שהיא [e], [a] או [o]. השאלה "ומניין ידע המנקד לפי שיטת מישור שצריך לנקד חֶמֶז וְלֹא חֶמֶז?" (ממן, עמ' 176), שאלה זו נשאלת גם על השיטה הטברנית: הרי מניין המנקד יודע שצריך לנקד חֶמֶז וְלֹא חֶמֶז? (רק הטברנים עצמם, שהגו בפועל תנועות חטופות, ידעו שיש לנקד חֶמֶז בחטף-פתח). ההוראה שאורן מייחס לי: "אתה שומע [a] – כתוב תמיד פתח; אתה שומע [e] – כתוב צירי" (עמ' 153), ההוראה הזאת איננה אפוא לרוח ההצעה שלי.

(גם בשיטת הרישום של תווי הנגינה נדרשת מידה ידועה של תלות בגורמי צורה מערכתיים, על חשבון פשטנות מְכֻנֶּת. למשל, הצליל הרביעי בסולם סול-במול מז'ור הוא סִי, אבל לפי המוסכמות נהוג לסמנו בסימן דו-במול (שהוא שווה לסִי). לכאורה יש כאן סרבול, שכן סִי הוא סימן פשוט ודו-במול מורכב. אבל השימוש בסימן המורכב דו-במול מתחייב במקרה הזה מעיקרון כולל בתורת המוזיקה ויוצא בשכר זיהוי הסולם.)

הצעתי לאמץ סימן להטעמה, לא רק בגלל ההומוגרפים שייתוספו ללשון (לאופר, עמ' 169; ממן, עמ' 175), אלא כדי לפתור בעיה של עמימות בניקוד הטברני עצמו (כגון פֶּנוּ, תֶּאֱר, קֶמָה, אֶחְלָמָה, צֶרְבָתִי, הַשְׁתַּנּוּ). אבל גם במקרה שמקום הטעם בתיבה מתברר משימוש סימני התנועות (כגון תֶּרֶד / תִּרְד), הרי במישור הסינכרוני לא סימני התנועות מתנים את מקום הטעם, אלא הטעם הוא המְתַנֶּה את השימוש בסימני התנועות. והלוא עקרון הפונמטיות מחייב לסמן את היסוד המְתַנֶּה, ולא את המותָנֶה.

שתי שיטות ניקוד

י עופר חושש שקיומן של שתי שיטות ניקוד זו בצד זו יביא לידי ערבוביה (עמ' 185). אלא שערבוביה קיימת כבר היום. הקורא המצוי מודע לקיומן של שיטות כתיב שונות, ואינו מודע דיו למעמד המיוחד של כל שיטה ושיטה. בכתיב

הרווח בבית הספר (וכל שכן מחוצה לו) אמות קריאה משמשות בלי אחידות וסימני ניקוד משמשים בלי כל שיטה.

לפי הצעתי יש לקיים כתיב פעיל אחד ואחיד, על בסיס שלד האותיות של הכתיב המכונה "חסר הניקוד", בתוספת ניקוד מעשי לרוח עקרונות הפונולוגיה של העברית החדשה כנרמז בסעיף הקודם, בדרגת הצפיפות הנראית לכותב או לעורך, או הדרושה לצורך לימוד הלשון (ניקוד מלא או אקראי או מבחין בין הומוגרפים), או כפי שתחליט האקדמיה ללשון בבוא הזמן.

הקורא בתנ"ך ידע שנוהג בו ניקוד שונה מ"שלנו" (יְתֵר מִמֶּנּוּ בשני הומופונים: הסגול, שהוא שווה לצירי, והקמץ, שהוא שווה פעמים לפתח ופעמים לחולם), כשם שהוא יודע שנוהג בו כתיב שונה מ"שלנו" (חסר יותר ופרוץ במידה יתרה). העמדה של עופר בעניין זה מובעת בבירור: "נראה לי כי המצב הנוכחי – של ניקוד מדויק בספרים וניקוד שגוי בכתיבה המזדמנת – עדיף על מצב שבו מהלכות זו לצד זו שתי שיטות ניקוד רשמיות שזכו לגושפנקה רשמית ומצויות גם בספרי הלימוד" (עמ' 186).

איני בטוח שזה עדיף. קשה לי להעלות בדמיוני מצב גרוע יותר מהשורר היום. תקוותי היא שההצעה שלי תועיל דווקא. הפתרון לקיומן של שיטות ניקוד שונות – וכן לקיומן של שיטות כתיב שונות – מוטל על בית הספר: בצד ההכרה בקיומן של שיטות כתיב וניקוד שונות, לשם קריאה בטקסטים שלא נערכו לפי התקן שלנו, על מערכת החינוך לטפח כתיב תקני פעיל אחד ושיטת ניקוד תקנית אחת.

טבריה – לא חזות הכול

למעשה, כל המשיגים מדברים בשבח שימור המסורת. אלא שסתם "מסורת" מזוהה אצלם עם מסורת טבריה.

ממן שואל: "אם מסורת טבריה טובה לנו בכל תחומי הלשון: בסגנון, באוצר המילים, בצורות, למה ייגרע חלקה בניקוד?" (עמ' 172). דבריו מחטיאים את מוקד הבעיה. הרי המקרא על סגנונו, על אוצר מילותיו ועל צורותיו – לא נכתב, לא נערך ולא נחתם בטבריה בידי בעלי המסורה. הסגנון, אוצר המילים והצורות של המקרא הם ירושה ממסורת עתיקה הרבה יותר, המשותפת לכלל מסורות ישראל. רק שני תחומים אינם מורשת כלל ישראל, שני תחומים שמטבע הדברים היו אמורים להיות זה השתקפותו של זה: הניקוד וההגייה. את סימני הניקוד ירשנו מן האסכולה הטברנית, ואת מסורת ההגייה ירשנו מן האסכולה הארץ-ישראלית (לימים מסורת ספרד). ה"דיסוננס הקוגניטיבי" – אם לנקוט את הרטוריקה של מממן (עמ' 174) – שנוצר מהרכבת קרי של מסורת אחת על סימני ניקוד של מסורת אחרת. הוא הוא שורש הבעיה.

ממן מבקש להביא ראיה מן הרמב"ם: "הרמב"ם, שהגייתו הייתה ללא ספק ספרדית, סמך ידו על השיטה [הטברנית]" (עמ' 174). דוק: הרמב"ם סמך ידו על נוסח המקרא הטברני, אבל בפועל לא אימץ את שיטת הניקוד הטברנית. היא הנותנת.

ממן מודה ששינויים מערכתיים מתרחשים בלשון מאליהם ואין לאיש או למוסד שליטה עליהם, "אבל לעקור בידיים חלק ממערכת המסורה דורי דורות עושק הוא ללשון ולתרבות" (עמ' 177). במקום "עושק" אני הייתי אומר: השבת אבדה. במקום "לעקור בידיים" הייתי אומר: להחזיר לחיים; להחזיר לחיים – ולכבודה הראשון – שיטת ניקוד עתיקה, שנעקרה עם השתלטות הניקוד הטברני על קהילות שמסורת הגייה אחרת נהגה בהן ונוהגת בהן עד היום.

מעט השינויים המוצעים בדקדוק, לא על ההגייה הרווחת בלבד הם מסתמכים, אלא על שיטות ניקוד אחרות ועל מסורות חיות של עדות ישראל. הניקוד המוצע **וְחֻדְשִׁים**, **בְּחֻדְשִׁים** וכיוצא באלה (במקום **וְחֻדְשִׁים**, **בְּחֻדְשִׁים** לפי הניקוד הטברני) אכן ננקט, כדברי ממן, בהתאם להגייה הרווחת (עמ' 176), אבל מתוך הסתמכות על מסורות חיות ועל היקש מצורות טברניות מעין **וְאֶהְלִים**, **בְּאֶהְלִיךָ**, ובהנחה שהאקדמיה תסמוך עליו את ידה ויהיה לצורה התקנית, גם בלא רפורמה בניקוד (לפי הכתיב ה"דקדוקי" של היום ינוקד **וְחֻדְשִׁים** וכיוצא בזה). שינויים אלו וכיוצא באלו – כגון המוזכרים בתגובתו של לאופר, עמ' 169 – הם לרוח דרכי העשייה של האקדמיה ללשון העברית (השווה **הַחַג** בתקן שקבעה האקדמיה במקום **הַחֶג** הטברנית, **צָחָה** במקום **צָחָה**, **שְׂמַחָה** במקום **שְׂמַחָה**, **גִּלְגֻּלֹת** במקום **גִּלְגָּלוֹת**, **פְּסָאוֹת** במקום **פְּסָאוֹת** ועוד).

אורנן מציג את הצעתי, בסיכומו של דבר, כ"דוגמה מובהקת למעשים שכוונתם לשמר את הישן אבל שלמעשה הם מוליכים את הישן לאבדון", ואת הסוברים כמותו הוא מציג כ"מגנים על המסורת" ונוהרים מלהכניס 'צלם בהיכלי' (עמ' 155).

המשיגים עליי אווזים ברובד האחרון של המסורת בלבד, ורואים במסורת הניקוד של טבריה, הנוהגת היום, את חזות הכול.³ ההיתר שאני מתיר לעצמי בתחום הניקוד עומד על ההכרה שסימני הניקוד נוצרו כשבעברית נהגו מנהגי הגייה שונים, מנהג מנהג ומערכת הסימנים המתאימה לו, ושמנהג ההגייה שלנו הוא המשכו הישיר והרצוף של מנהג הגייה ארץ-ישראלי קדום.⁴

3. ראה מאמרי "הניקוד והבעיה היהודית", אקדם 29 (סיוון תשס"ה), עמ' 6–7; 30 (אלול תשס"ה), עמ' 6–7.

4. ראה מאמרי "על שורשי הניקוד של כתב יד ארפורט של התוספתא", לשוננו סז (תשס"ה), עמ' 161–165.

הסופר של כ"י ארפורט של התוספתא,⁵ תלמיד חכם וחרד למורשת אבותיו, השתמש בחמישה סימני תנועות. מי יהין לומר עליו ש"הכניס צלם בהיכל"?

הרושם ש"הכול מתנגדים"

למקרא ההשגות אפשר להתרשם שהכול מתנגדים לרפורמה בניקוד. אבל ידוע לי שההתנגדות בקרב אנשי הלשון, ובהם חברי האקדמיה ללשון העברית עצמה, אינה גורפת.

שאלת הכתיב, שהדריכה את מנוחתו של ועד הלשון העברית מיום הקמתו, דרשה מענה לעמימות של הכתיב הלא-מנוקד, וההצעות לתקנת הכתיב כללו פתרונות לייצוג התנועות. המתעניין בתולדות השאלה יעיין בספרו של ורנר ויינברג "תיקון הכתיב העברי: הבעיה והניסיונות לפתרה", ירושלים תשל"ב, ובפרק "על עסקי הכתיב" בספרו של זאב בן-חיים "במלחמתה של לשון", ירושלים תשנ"ב, עמ' 177–227 (שני הספרים האלה בולטים בהיעדרם אצל לאופר, עמ' 156 הערה 1). מתוך שפע הנתונים המרתקים על תולדות הבעיה אני מבקש להבליט את עמדותיהם של שני אישים שהטביעו חותם עמוק על לשון דורנו.

האחד הוא המילונאי והמחנך אברהם אבן-שושן. באותו כינוס לבעיית הוראת הכתיב (עמ' 189 לעיל), שבו העמיד בן-חיים את פתרון שאלת הכתיב על צמצום סימני הניקוד, באותו כינוס השתתף גם אבן-שושן. וכך כתוב בדוח על מהלך הדיון: "א' אבן-שושן טען לכתיב אחד ואחיד – מלא – בכל שלבי החינוך. אין ללמד דבר, שאין לו שימוש אחר כך. הוא מציע, שתורכב ועדה של אנשי מדע ומורים לשם קביעת כללי כתיב אחידים. אם הניקוד, כפי שידוע לכול, אינו קדוש, הרי צריך לתקנו ולקבוע ניקוד ישראלי חדש, שבו יהיה פתח אחד, ולא פתח וקמץ, חיריק אחד, שורוק אחד וכדומה".⁶

האחר הוא אבא בנדויד. הוא צידד ב"ניקוד ספרדי לצורכי יום יום", שיהיה "פשוט בתכלית: בלי הבחנת קמץ-פתח, בלי שווא נח ובלי חטפים [...] מעתה לא נעשה עוד שקר בנפשנו לערבב את שתי הרשויות: הוגים ספרדית ורוצים לנקד טיברנית – וסבורים שהן שיטה אחת. לכשניגמל מן האשליה הזאת ייקל לנו לנהוג בכול אחת מהן לפי מהותה ולפי מקומה. מכאן ואילך נדע שבניקוד הספרדי אין אנו חייבים בהבחנות שהן חובה בטיברני, ולא נכביד על עצמנו בתביעות שאין להן צידוק".⁷ בהמשך הדברים הוא מציע לחולל שינוי קל בצורת סימני הניקוד

5. לממן, עמ' 173 הערה 5: לא את תחומו של כ"י ארפורט צמצמתי לאזור הרינוס, אלא את מקום מוצאו של הסופר!

6. ר' סיוון, "הכינוס לבעיית הוראת הכתיב", לשוננו לעם יא (תש"ך), עמ' 63.

7. "מבטא שפתנו וכתובתה (לבעיית תיקון הכתיב)", מאסף לדברי ספרות, ביקורת והגות (תשכ"ב), עמ' 471.

ובמיקומם, כך שייכנסו לשורה בערוץ אחד עם האותיות (לרוח דרישתו של אורנן, עמ' 152). הצעתו של בנדויד (שאינה זהה לחלוטין לשלי) מפורטת ומנומקת היטב לאורך 15 עמודי המאמר.⁸ בנדויד שואב השראה ממקורות קדומים, כגון מהדורת צוקרמנדל של התוספתא (כוונתו לכ"י ארפורט העומד ביסודה) וכ"י ניו-יורק, בית המדרש לרבנים 558 (אדלר 2640), לאיוב.⁹

אברהם אבן-שושן ואבא בנדויד הם לכל הדעות הנציגים המובהקים של מעצבי התקן של העברית שלנו, הם האורים והתומים, איש איש בתחומו, של העברית הכשרה למהדרין. ראוי שגם עמדותיהם יישמעו, ולו כדי לאזן את הנימה האחידה של המגיבים.

סוף דבר

נחזור לשאלת "מה דוחק". אכן, אם לדון על פי תגובות המשיגים, אין השאלה דוחקת. "סכנת הרפורמה אינה מידית", בלשונו של ממן (עמ' 179). אבל אין לדעת כמה זמן יעבור עד שהשאלה תתחיל לדחוק. ודאי לא יום ולא יומיים, ומי יודע, אולי ייקץ מחר שר הלשון וישפוך את רוחו על העם ותיושע שיטת הניקוד שלנו תשועת עולמים. אבל אם ביום מן הימים תבשל ההכרה שהשאלה דוחקת, ואנשי המעשה יתחילו לטכס עצה כדת מה לעשות – ראוי שבאותו היום, "לכשיִדְחַק", תימצא לפנייהם חלופה סדורה ומגובשת מן המוכן. לכן נעניתי לפניית נשיא האקדמיה ללשון העברית ופרשתי לפני ציבור שוחרי העברית הצעה מפורטת, מנומקת ומודגמת – ועכשיו גם מבוקרת – לתקנת הניקוד. ועתה – תלך ותנוח לה מנוחת שאננים, כי עוד חזון למועד, ותעמוד לגורלה ליום שתתבקש.

8. עמ' 464–478.

9. שם, עמ' 469.